

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 1

Het Zaanse landschap

Het Westzaanse veenweidegebied is nu laag en vlak. Met een raster van sloten en wateringen wordt het doorsneden, een kleine meter onder zeeniveau. Dat was niet altijd zo. Duizend jaar geleden was de huidige polder een woest en onbewoond hoogveengebied, begroeid met lage bomen en struiken.

Het lag ruim boven de zeespiegel, twee tot drie meter. Ook bij stormvloed en hoge waterstanden liep het niet onder. Heel herbergzaam was het er echter niet. In de winter joeg de wind er overheen met regen en sneeuw. In de zomer was het er vochtig; een oord vol muggen en andere onaangename insecten.

Toch begon men na het jaar duizend met de ontginning. Het klimaat in de vroege middeleeuwen was gunstig. De bevolking langs de Noord-Hollandse kust nam snel toe en had voedsel nodig. De geestgronden achter de duinen waren weliswaar vruchtbaar maar leverden niet meer genoeg op. Men moest omzien naar nieuwe gebieden waar men graan en peulvruchten kon verbouwen. Het hoogveengebied van Noord-Hollands midden leek kansen te bieden.

Eerst werd Assendelft ontwikkeld. Men stichtte er zelfs een kleine kerk. Daarna staken de ontginners het Twiske over dat Assendelft van Westzaan scheidde. Een uitgebreid en woest hoogveengebied lag voor hun oog. Het latere dorp Westzaan zag nog niet meteen het licht. Men begon met wat het eerst nodig was, met het klaarmaken van het hoogveen voor de landbouw.

Van noord naar zuid liepen door het hoogveen op gezette afstanden veenstromen, het Twiske, de Reef, de Gouw, de Watering en nog wat verderop de Zaan. Ze zorgden sinds eeuwen voor de afwatering naar het IJ. Die afwatering was echter niet genoeg. Voor de graanverbouw moest de waterstand verder omlaag. Daarom groef men tussen de

veenstromen nieuwe sloten. Die zorgden ervoor dat het grondwaterpeil flink daalde.

Langzaam groef de landbouw zich het hoogveen in. Elk jaar spitte men nieuwe, hoger gelegen stukken veen om. Eerder aangelegde sloten werden verlengd. Op het hoogste gedeelte van het veen groef men een wegsloot voor het vervoer van goederen en bouwmaterialen. Ernaast kwam een smal voetpad voor de korte afstanden. Over het voetpad kon men op zondag ook naar de kerk komen. Die werd gesticht op een terp. De grond in en rond het gebouw werd daardoor geschikt als begraafplaats. Geleidelijk kreeg de kern van het dorp met de naam Westzaanden vorm. Groot en statig was de Westzaanse Sint Joriskerk overigens niet. Pas in de zestiende eeuw zou dat anders worden.

De verbouw van graan, erwten en bonen duurde niet lang. De ontwatering zorgde ervoor dat het hoogveen heel snel inklonk. Nieuw hoogveen werd schaars en was tenslotte niet meer te vinden. Het eerder ontgonnen gebied werd te nat. Alleen gras wilde er nog

groeien. Rond 1300 bleek het zelfs nodig om het voormalige hoogveen met kades te gaan beschermen tegen het zeewater. Vooral het zuidelijke gebied langs het IJ dat altijd al lager had gelegen, was gevoelig geworden voor overstromingen. De veenstromen en ook de Zaan werden een voor een afgedamd. In de kades kwamen spuilsuizen, die bij eb opengingen en voor de afwatering zorgden.

De kades voorkwamen overigens niet dat bij een wat hogere vloed op zijn minst het zuidelijk deel van Westzaan onderliep. In Assendelft maakte men van de nood zelfs een deugd. Tot in de zeventien-

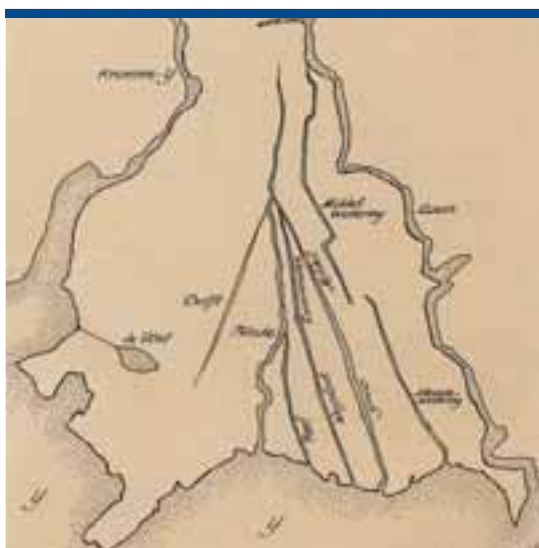
de eeuw zette men hier 's winters de sluisen open. Het slibrijke water uit het IJ kon zich zo vrij over de landerijen verspreiden. In Westzaan en Krommenie had men vanzelfsprekend met dat gebruik niet zoveel op. Daar had men wel last van het zoute water. Het vruchtbare slib was echter al in de Assendelver Zuiderpolder neergeslagen. De aanleg van de Nauernasche Vaart met dijken aan beide kanten in de vroege zeventiende eeuw maakte in elk geval voor Westzaan een eind aan die ergernis.

Boerderij Het Ankertje in het Westzijdeveld.

De Westzaanse landbouw trok zich intussen steeds verder terug. Uiteindelijk was die alleen nog te vinden op sommige slootkanten. Die werden elk jaar met bagger uit de sloten opgehoogd. Voor de handel was deze teelt niet meer bestemd, hooguit voor eigen gebruik. De boeren gingen over op veeteelt. Ook ging men met de boot de provincie in om daar handel te drijven. Graaf Floris V hielp daarbij met een privilege van tolvrijheid. Omvangrijk werd die bedrijvigheid echter niet.

Daarbij voegden zich in de veertiende eeuw een aantal nieuwe onvoorziene tegenslagen. Het klimaat werd kouder en winderiger. Halverwege de eeuw trok een zware pestepidemie door heel Europa. Die zorgde voor een grote teruggang in de bevolking. Westzaan kreeg in de late middeleeuwen van al deze tegenspoed ruim zijn deel. Er waren 'natte jaren' waarin de oogst mislukte en het vee pas laat naar buiten kon. Hongersnood en armoede leidden geregeld tot onrust en opstand onder de bevolking. Pas in de vroege zestiende eeuw zou er een kentering komen. In de 'nieuwe tijd' zou het Zaanse landschap er heel anders gaan uitzien. ■

De veenstromen Delft, Twiske, Reef, Gouw en Zaan.

Dwars op de veenstromen werden nieuwe sloten gegraven.

Beeldmateriaal:
Westzaanse Digitale Beeldbank